

“Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler”*

Prof. Dr. Erman ARTUN

Türkü, anonim Türk halk edebiyatında ezgiyle söylenen bir nazım biçimi ve nazım türüdür. Türkü, ezgisiyle diğer türlerden ayrılır. Mani ve koşma nazım şekliyle söylenen şiir, türkü ezgisiyle söylenirse türkü olur (Kudret, 1980: 295). Batı Türkçesinde yeni bir türkü oluşturma anlamına gelen “türkü yakmak” deyimini kullanılmaktadır (Elçin, 1981: 189).

15. yüzyıl Çağatay şairlerinden Ali Şir Nevaî, Mizanü'l Evzan adlı eserinde türküden söz eder. 15. yüzyılın ilk yıllarında yaşayan Babur Şah ise, Sultan Hüseyin Baykara zamanında, türküleri söylediğini kaydeder. Türkü kavram olarak, İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatı geleneğinde ır veya yır kelimesi ile ifade edilirken, 15. yüzyılda Batı Türkistan yörelerinde kullanılmaya başlanmış, bu yörelerden de Anadolu Türk edebiyatına geçmiştir. Yazılı kayıtlarda ise; Peçevî, Eğri'nin fethinden bahsederken, türkü kavramına kelime olarak yer vermiştir (Öztürk, 1986: 367).

Türkü üzerine biri birini tamamlayan çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Aca, 2009; Aras,2001; Artun, 1998, 2005, 2008, 2011; Aslan, 2008; Başgöz, 1977, 1986; Boratav, 1942, 1982; Dizdaroğlu, 1968; Karadağ, 1995; Kaya, 1999, 2010; Kovalski V, 1993; Oğuz, 1993; Onay,1996; Öztelli, 1953, 1966).

Türküler halkın ortak malıdır. Sevilen, beğenilen, ağızdan ağıza dolaşan kültür ürünleri oldukları için de yayılmaları çok doğaldır. Eskiden şimdiki gibi yayma araçları olmadığından türküleri yayılması çok ağır fakat sürekli olmuştur. Ticaret kervanları, gezgin âşıklar, askerler, savaşlar, göçler türküleri taşınmasını sağlar. Son yıllarda radyo, televizyon, teyp gibi teknik araçlar yayılmayı hızlandırmıştır. Türkülerin hızlı bir biçimde yayılmasının olumsuz bir yönü de vardır. Türküler halkın malı olup olgunlaşmadan donmuş, kalıplaşmış olarak taşınırlar.

Yayıma sırasında türküleri sözlerinde ve ezgilerinde bazı değişiklikler olur. Türkülerin bu derece çeşitlenmesinin asıl nedeni kişilerin yetenekleridir. Kaynak kişiler, ezgilerde önemli ölçüde değişiklik yapabildiği gibi, bu değişikliği türküleri sözlerinde de yapabilirler (Kaya,1999:132).

Türkülerde değişme hem sözde hem de ezgide olabilir. Sözler değişik ezgilerle söylendiği gibi, ezgiye de değişik sözler monte edilebilir. Bundan dolayı aynı türkünün çeşitlenmelerini farklı yörelerde görmek mümkündür. Başlangıçtaki bir yiğitlik türküsünün hatta ağıt olan türküleri ezgisi oyun havasına yatkınsa sonradan oyun havası olduğu da görülür (Albayrak, 1998, C.8: 448).

Türkülerin ortaya çıkışları incelendiğinde toplumu ilgilendiren konuların işlenmesi, ezginin dokunaklı oluşu, sanat yapısının yüksek oluşu gibi etkenlerin türküleri ömürlerini uzattığı ortaya çıkmıştır. Türküler, hiçbir zaman ilk çıkışlarındaki gibi varlıklarını koruyamazlar. Bu durum sadece sözlerde değil, ezgilerde de görülür. Türküler zaman aşımı nedeniyle ve kişiden kişiye geçiş esnasında yeni duygulanmalarla beslenerek kendini yeniler.

Toplum ruhunda derin izler bırakan kahramanlar, efsaneleşmiş büyük aşklar, büyük felâketler türküleri konu olur. Bunların sözleri ve ezgileri çok güçlüdür. Kimileri de oyun havaları durumuna geçerek süreklilik kazanır. Köy ve kasabalardaki olaylar üzerine yakılan türküleri yayılma gücü azdır. Geniş toplulukların ilgisini çekmez, dar çevrede kalır. Ömürleri de kısa olur.

Türkülerin oluşmalarında ve yayılmalarında âşıkların rolü büyüktür. Türküler saz eşliğinde söylenir. Türkü yakıcıları ezgi ve sözü aynı anda üretirler. Asıl noktası insan olan türküleri canlı varlıklar gibi doğar, yaşar ve unutulur.

Türkülerin ne zaman ve nerede ortaya çıktığını tayin etmek oldukça güçtür. Yurdun herhangi bir yerinde söylenen bir türkünün bir yerde doğduğu kesindir. Bir süre sonra yurdun değişik yörelerine taşınarak yaygınlaşır. Türkülerdeki yer ve kişi adları, türkünün doğuş yerini belirlemek için yeterli

* 4. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu, 22-24 Mart 2013, Fethiye-Muğla

değildir. Çünkü türkü taşınırken her gittiği yerde değişikliğe uğrayarak, ilk biçimini değiştirir. Bu nedenle türkülere değişik yörelerin insanları sahip çıkar.

Türkü Söyleme Geleneği

Türkü söyleme; söyleyiciler, söylenme ortamları, söylenme amaçları olarak bir gelenek oluşturmuştur. Türkü her türlü neşeli ve kederli olay üzerine söylenebilir. Genellikle özel bir türkü söyleme toplantısı yapılmaz. Türkülerin söylendiği belirli bir zaman yoktur. Türküler her zaman söylenebilir. Genellikle kış ve yaz aylarında daha çok söylenir. Kış geceleri toplanan insanlar, yardımlaşma amaçlı toplantılarda; yazın iş, tarım, hasat için toplandıklarında eğlenmek ve işi kolay kılma amacıyla türkü söylerler. Ev toplantılarında türkü vazgeçilmez eğlence aracı olur. Kadınların kendi aralarında yaptıkları toplantılara “ferah günü” adı verilir. Erkeklerin toplantılarına ise “sıra gecesi” adı verilir. Kadınların ve erkeklerin toplantılarının diğer bir adı da “şenlik”tir. İş zamanı, yapılan işe göre kadınlı erkekli aynı yerde veya kadınlar erkekler ayrı yerlerde toplanırlar. Askere, gurbete yolcu etme, gelin gönderme törenlerinde türkü söylenir.

Karşılıklı türkü söyleme, eskiden daha yaygınken günümüzde daha çok kızlar arasında, devam etmektedir. Genellikle türküleri sesi güzel olanlar ve meraklıları söyler. Türküler büyüklerden, yaşlılardan dinlenerek gelenek aktarımı yoluyla öğrenilir.

Türkü söylenirken dinleyiciler türkünün konusuna, söylenme nedenine göre uygun tavır takınırlar. Dinleyici, türkü üzüntülüye üzüntülü, neşeliye neşelidir. Türkü söylerken efkârlı, sessiz, duygulu olup gözyaşını tutamayanlara rastlanır.

Gelin-kaynana türkülerine çok gülünür. Özel olarak bir kız ve delikanlı için söylenirse manalı manalı gülünür. Türkü söylenirken konuşup dikkati dağıtanlar hoş karşılanmaz, uyarılır. Öğüt verici, ders çıkarılan türkülerde başla tasdik gözlenir.

Türkü söylemeden önce dinleyicileri hazırlama aşaması olur. Toplulukta türkü söylemesiyle bilinen biri varsa önce onun türkü söylemesi beklenir. Genellikle yaşlıların türkü söylemesi veya “Haydi kızlar, türkü çığırın” demeleri beklenir. Türkü söylenirken dinleyenler daire olarak otururlar.

Türkü söylerken, söylenilen türkünün konusuna uygun olarak o anda orada bulunan bazı eşyalar kullanılır. Bunlar genellikle mendil, yazma, çiçek, bayrak vb. dir. Cenazelerde yakını ölmüş kişiyi ve kına gecelerinde gelini ağlatmak için söylenen ağıtlarda ağıtçının ve dinleyicilerin ellerinde mendiller vardır. Yaşlılar gözyaşlarını başörtüsünün ucuyla silerler.

Köyde söylenen türküler köyün özellikleriyle, köy kültürünü; şehirde söylenen türkülerse şehir hayatını ve şehir kültürünü yansıtmaktadır. Yerleşim yerlerinin özellikleri de türkülere yansır. Köy türkülerinde acının, sevincin, özlemin, umudun, duyguların daha yalın yansıtıldığı görülmektedir.

Türkülerde içten gelen duygular doğrudan söylenir. Türkü söyleyenler genellikle, acıyı, sevgiyi tatmış, yüreği buruk kişilerdir. Türküler köylerde çoğunlukla çalgısız söylenir. Bazen darbuka, tepsi, teneke bazen de zılgıt ve alkış eşliğinde söylenir.

Türkülerin söylendiği ortamlar şunlardır:

- 1- Şenlikler (gece toplantıları, sıra geceleri, asker uğurlama, bahar toplantıları vb.),
- 2- Evlenme törenleri (kız görme, kız isteme, nişan, ana kız kınası, erkek kınası, gelin hamamı, düğün töreni, gelin övme, gelin uğurlama, gelin alma, gerdek, gelin paçası vb.),
- 3- Sünnet törenleri,
- 4- İmece yardımlaşma toplantıları (yufka açma, bulgur çekme, salça yapma, sap eritme, ekmek etme (yapma), ekip biçme, çapa zamanı, hasat ve harman zamanı vb.),
- 5- Hidrellez,
- 6- Nevruz,
- 7- Yağmur yağdırma törenleri (çömçe gelin, yağmur duası),

8- Bolluk bereket törenleri (saya gezme),

9- Köy seyirlik oyunları

Türkü söylenen toplantılarda yöreye, yerleşim yerine, toplantıyı düzenleyen evin ekonomik durumuna, mevsime göre çeşitli ikramlarda bulunulur. Türküler insanları güldürmesi, eğlendirmesi, işi kolay kılması, eğitim, örf, âdet, gelenek aktarımının sağlanması, birlik beraberlik ve dayanışmayı arttırması, kültürün sözlü yolla aktarılması dışında, duyguları dışı vurma aracı olması, dert, meram anlatarak rahatlatma yönleriyle işlevseldir.

Türkülerde İşlenen Konular

Türkülerde halkın sanat gücünü, ulusal konuları görebiliriz. Türküye konu olan olayı değerlendirebilmek için türkünün hikâyesi bilinmelidir. Türkülerde halkın sosyal hayatından izler görürüz. Türkülerde işlenen temaların başında gurbet temi gelir. Evinden, yöresinden ayrılan kişinin duygularının yansıtıldığı gurbet türkülerinde bazen kadının bazen erkeğin duygularının öne çıktığını görürüz.

Gurbetteki kişi, sorunlarını çözemediğinde olaylara kadercî yaklaşır. Çektiği olumsuzlukları alın yazısı olarak niteler. Gurbetlerin en büyük nedeni geçim sıkıntısıdır. Ekonomik nedenlerle gurbete çıkan erkek, feleği suçlar, felekten yardım bekler. Gurbette bulunan kişi, geri döndüğünde bu davranışının çevre tarafından hoş karşılanmayacağını düşünerek gurbete katlanır.

Türkülerde konular büyük çoğunlukla kadın üzerine kurulur. Kadın, türkü yakıcı kimliği ile söylediği türkülerde daha çok kendi iç dünyasını ve görüşlerini vurgulamıştır. Toplumun ağlayıcılığını üstlenerek söylediği ağıtlarda, söz söyleme ustalığı ve durumu tahlil etme özelliği ile çok belirgin bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Söylediği ninnilerde hayattan beklentilerini anlatan ve çocuğun geleceği için daha beşikte yönlendirmeye başlayan bilge ve yaratıcı bir kişilik sergilemektedir. Toplumsal konulu türkülerde daha çok sosyal sorunlar irdelenir. Aşk ve sevdâ türkülerinde özel duygular yalın, gerçekçi bir sıcaklıkla anlatılır.

Türkülerin konuları arasına aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar vb. girmektedir. Folklor ürünleri olarak işlenen türküler, insanımızın yaşama biçimini yansıtır. Halk edebiyatı ile halk musikisi en çok türkülerde bir araya gelir. Çünkü insanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasasını, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkülerle dile getirmiştir. Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi insanların ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi milli karakteri ve tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir. Türküler sade bir dil ile meydana getirilir.

Türküler bazen tarihe ışık tutar, sosyal tarihe kaynaklık eder. Ancak tarih belgesi niteliğinde değildir. Tarihi konu edinen türkülerde toplumun düşünce ve duyguları, acıları, sevinçleri yer alır. Mesela Osmanlı tarih yazma geleneğinde eleştiri yoktur. Fakat bozgunların verdiği acıları, zaferlerin sevinçlerini, ekonomik sıkıntıları türkülerde bulmak mümkündür.

Türkülerde Nazım Biçimi Nazım Türü Kavramları

Halk edebiyatı ürünleri içinde biçim mi, tür mü olduğu konusunda en çok tartışılan ürün türüdür. "Türkü" terimi, konusu, ezgisi ve şekil özelliği ne olursa olsun pek çok anonim manzumeyi içine alabilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türküler, belli bir nazım biçimine sahip olmayan, hece ölçüsüyle meydana getirilmiş anonim ürünlerdir. Yani, hem koşma, hem mani nazım şekilleriyle söylenebildikleri gibi iki, üç, beş dizeden oluşan bentlerle de söylenebilmektedir. Türküler hece ölçüsünün hemen her çeşidiyle meydana getirilebilmiştir (Albayrak, 2009: 142-159).

Türkülerini şekil, yapı ve ezgi yönünden sınırlamak zordur; çünkü çok değişik biçimde, yapıda ve ezgide türkü vardır. Halk, ezgiyle söylenen manzum parçaları türkü olarak adlandırır. Ezgisi, ölçüsü ve nazım şekli ne olursa olsun türkü terimi 15. yüzyıldan bu yana kullanılmaktadır (Dizdaroğlu, 1969:103).

Türküler şekil yönünden kıtalar biçiminde, duraklı veya duraksız, 7-15 heceli kalıplarla yazılmıştır. Türkülerde kıtalar yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu “bent” adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan “nakarat”tır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak da denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyeleşir. Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir, ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır.

"Türkü"nü ezgiden bağımsız bir şekilde düşünmek ve ele almak mümkün değildir. Ezgi boyutu genellikle ihmal edilmiş, çeşitli nazım şekilleri ve ezgiler kullanılarak oluşturulan türküler, anonim ürünlerdir. Bunun yanında sonlarında metnin kime ait olduğunu gösteren ifadelerin (mahlas) yer aldığı bazı ezgili manzum metinler de pek çok araştırmacı tarafından "türkü"ler içerisinde alınmıştır (Albayrak, 2009:142-159).

Türkü, haneleri bent ve kavuştak adı verilen bölümlerden oluşan manzumelerin bir ezgi eşliğinde söylendiği nazım biçimidir. Ancak tanımı verilen asıl türküler dışında başta koşma ve mani katarı olmak üzere, farklı yapıdaki şiirlerin bir ezgiye bağlanması sonucu da türkü oluşabilir. Türküler anonim halk edebiyatı ürünü olmakla beraber, başta âşıkların şiirleri olmak üzere, sahibi belli olan manzumelerin bir ezgiye bağlanması sonucu oluşmuş türküler de vardır (Albayrak, 2009: 154).

Türkülerin çok çeşitli dize kümelenişleri ve nakarat söyleyişleri vardır. Türkülerin kafiye örgülerine göre çeşitli nazım şekilleri olduğu görülmektedir. Mani katarlarının dizilmesinden oluşan türküler, koşma nazım biçimiyle söylenen türküler dışında türküye özel diyebileceğimiz aaa/bb, ccc/bb, ddd/bb, eee/bb kafiye örgüsüyle yaygın olarak söylenen türkülerin kafiye örgüsünü türküye özel olarak kabul ettiğimizde diğer nazım şekilleriyle söylenenler dışında bu nazım şeklini türküye özel nazım şekli kabul edebiliriz.

Türkülerin Sınıflandırılması:

Türküler, söyleyicileri, ezgileri, konuları ve yapıları açısından sınıflanabilir. Ayrıca söylendikleri bölgelere göre de ad alırlar: Bingöl, Urfa, Eğin türkülerini vd. Bazı tanınmış türküler de içlerinde geçen en etkili sözlerle anılır: Ayşem, Zeynebim, Fidayda, Adanalı vd. (Dilçin, 1983: 290). Dört farklı açıdan sınıflandırdığımız türkülerin tasnifi hakkındaki görüşlerimiz şöyledir.

I. Söyleyicilerine Göre Türküler

A. Asıl Türküler (Yakıcısı belli olmayan)

Asıl türküler, yakıcıları belli olmayanlardır. Bunlar başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olay milleti ilgilendirecek kadar büyük olabileceği gibi dar çevrede görülen türden de olabilir. Aşk, gurbet, ölüm, kahramanlık, fetih, seferberlik, doğal âfetler, aşiret kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının düşmanlarca alınması gibi sosyal olaylar; seveda, talihe kızma, şansa küsme gibi duygular türkülerin doğuşunu hazırlayan nedenlerdendir. Bu olaylardan birini yaşayan veya bu duygulardan birini taşıyan sanatçı kişinin bunu halk şiiriyle ve ezgi eşliğinde ifade etmesi türküye meydana getirir. Bu yeni türkü eski türkülerle kolektif izler taşıyabilir. Zamanla türkünün sözleri değişir. Belli bir kişinin malı olan türkü, bir süre sonra halkın ortak malı, ondan sonra halk edebiyatı ürünü olur (Albayrak, 1998:C8: 446).

Türkünün yaşama gücü bazı özelliklerine bağlıdır: Konusunun toplumu derinden ilgilendirmesi, ezgisinin dokunaklı ve sanat gücünün yüksek olması türkülerin yaşamasının önemli nedenleridir. Türküler anonimleştikleri için ilk çıkış yurtlarını ve zamanını, ilk yakıcılarını bulmak zordur.

Türkülerin tür mü, şekil mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Biz, ne zaman tür ne zaman şekil denileceği konusunda hangi kriterlerin kullanılacağına dair tespitlerimizi şöyle sıraladık.

1. Türkü, üç dizeli bent ve iki dizeli kavuştaklı şekilde söyleniyorsa nazım şekli “türkü” ezgiyle söyleniyorsa türü “türkü”dür. Bu örneklerde türkü hem “nazım şekli” hem “tür”dür.

2. Türkü, “dörtlük, üçlük, beyit veya geliş güzel bir dizilişle kavuştaklı şekilde söyleniyorsa türkülerin nazım şekli “kural dışı türkü” ezgiyle söyleniyorsa türü “türkü”dür.

Bu tür türkülerin kural dışı diyebileceğimiz gelişi güzel dizilişli olmalarını birkaç nedene bağlayabiliriz:

- a. Anonimleşme sürecinde harf ve hece düşmeleriyle belleklerde eksik kalan, bir bölümü unutulmuş türküler
- b. Nazım şekli bilgisinden uzak, duygularını vezin gözetmeden bazen yakınma bazen coşkun ruh haliyle ezgi eşliğinde türkü olarak söyleme.
- c. Bu tür uygulamalara ağıtçı olmayan ancak ağıt ezgisiyle olay karşısında duygularını belirten ağıtlarda görüyoruz. Bunlara gelenekte diz döverek acıların ezgiyle söylenmesine ağıt değil “dızdızlama” olarak adlandırılır.
- d. Türküler yazıya geçtiğinde de bazı düzensizlikler ve yanlışlıklar görülür. Bu eksiklikler sözlü gelenek içinde doğup gelişen ve sonradan yazıya geçirilen halk edebiyatı ürünlerinin tamamı için geçerlidir.

B. Âşıkların ve Türkü Yakıcılarının Yaktığı Türküler

a. Halk Edebiyatı Nazım Şekliyle Yakılan Türküler

Türkülerin oluşmasında ve yayılmasında ikinci önemli kaynak ise âşıklardır. Çukurova’da Karacaoğlan şiirlerini türkü olarak söylemeye “**Karacaoğlan türküsü çığırma**” adını verirler. Sosyal bir varlık olarak yaşayan âşık toplumda gördüğünü, işittiğini, yaşadığını sanat yeteneği ölçüsünde sazı eşliğinde dile getirir, topluma duyurur. Zamanla âşık türküleri de anonimleşir.

1. Türkü, “koşma” nazım şekliyle ezgiyle söyleniyorsa nazım şekli “koşma” türü “türkü”dür.
2. Türkü, “mani” nazım şekliyle ezgiyle söyleniyorsa nazım şekli “mani” türü “türkü”dür.

b. Divan Edebiyatı Nazım Şekilleriyle Yakılan Türküler

Türkü, aruzla meydana getirilmiş örneklere de az sayıda da olsa Divan edebiyatı nazım şekillerinde “divan, selis, semaî, kalenderî, satranç, vd.” nazım şekilleriyle ezgi eşliğinde söyleniyorsa nazım şekli “divan, selis, semaî, kalenderî, satranç, vd.” türü “türkü”dür.

II. Ezgilerine Göre Türküler

Türkü ezgileri iki ana bölüme ayrılır:

1. Usullü Türküler:

Genelde oyun havalarıdır. Bunlara Urfa’da “kırık hava”, Konya’da ise “oturak” adı verilir (Dilçin,1983:290). Usullü türküler, bölgelere göre değişik adlar alır: Karadeniz’de “horon” ya da “yalı havası”, Harput yöresinde “şıkıltım”, Ege’de “zeybek”, Ordu, Giresun, Marmara ve Trakya’da “karşılama”, Erzurum yöresinde “Sümmani”, Isparta ve Eğirdir yöresinde “dattiri” adını alır (Ragıp, 1928: 192).

2. Usulsüz Türküler:

Bunların hepsi uzun havadır. Uzun havalar ezgilerine göre değişik adlar alırlar: “bozlak”, “divan”, “hoyrat”, “koşma”, “kayabaş”, “maya”, “Çukurova” (Dilçin,1983:290), “garip”, “kerem”, “kesik kerem”, “müstezat”, “aydos”, “eğin”, “türkmani”.

III. Konularına Göre Türküler

Araştırmacılar, türküleri konularına göre değişik şekilde sınıflandırmışlardır (Dizdaroğlu, 1968:109; Boratav, 1988: 152).

Ali Rıza Yalman türküleri konularına göre altı gruba ayırır: 1. Öğüt 2. Övüt (Bir olay ve kahramanı konu eden, öven türküler) 3. Ağıt 4. Yiğit 5.Yavuk (sevgili) 6.Yağıt (karaçor / düşman) üstüne söylenen türküler (Yalman, 1993:234).

Türküleri konularına göre onbir gruba ayırabiliriz:

1) Lirik Türküler

Bu türküler acı, dert, sevinç, umut duygularını en yoğun şiir anlatımıyla dile getiren aşk, seveda, gurbet türküleridir. Bu türkülerde güzel hayâller, çağrışımlar, semboller görülür. Hem gurbette kalanın ağzından hem de geride kalıp bekleyenlerin ağzından söylenebilir.

2)Taşlamalı-Takılmalı Türküler

Belli bir kişiye yöneltilmiş düşmanlık duygularıyla sövgülerin dile getirildiği; somut bir olgudan, bir olaydan hareket edilerek yapılan yergiler. Bazıları alay, şaka edası taşır. Amaç, gülünç olan kişileri ya da olayları dile düşürüp insanları eğlendirmektir.

3) Olay Türküleri

Türkülerin pek çoğu bir olay sonrası yakılmıştır. Gurbet, özlem, ölüm, felâketler, sevinçler vs gibi çeşitli olaylar türkülere konu olmuştur. Olay türküleri yakılma nedeni olan olay anlatıldıktan sonra söylenir.

4) Tören ve Mevsim Türküleri

Düğün türkülerinin bir bölümünde törenle ilgili konular üzerinde durulur. Dini törenlerde, mezhep, tarikat kurumlarına ezgilerde ve onlara koşulan şiirlerde ilahîler, nefesler, demeler belli âşıkların yaratmalarıdır. Zamanla anonimleşirler, geleneğin ortak malı olurlar.

a. Düğün Türküleri

Kına, karşılama, ağırlama ve uğurlama türküleri

b- İtikat ve Mezhep Türküleri (ayin-i cem, oturak, ekin türküleri)

Alevi-Bektaşî toplantılarında veya halkın dayanışma, yardımlaşma amacıyla bir araya geldiklerinde icra edilen türkülerdir.

5) İş ve Meslek Türküleri

Toplu olarak yapılan işlerde türkü söyleme geleneği vardır. Bunlar çoğunlukla kadın topluluklarında görülür (bulgur çekme, dibek döğmece, ekin biçme, fındık toplama) Türkülerin içerikleri bağlı buldukları törenle ilişki göstermeyebilir.

6) Doğayı Konu Alan Türküler

Bu gruba giren türküler çoban ve kır hayatını anlatır, doğa güzelliklerini konu edinir.

a- Doğa türküleri (bitki, çiçek, hayvan, dağlar, yayla)

b- Çoban türküleri

7) Öğütlemeli Türküler

Genellikle âşıkların söyledikleri türkülerdir. Dinleyene ders verir, bir şeyler öğretirler.

8) Oyun Türküleri

İki gruba ayrılır:

a-Halk oyunları türküleri

Halk oyunlarının icrası için ezgiyle söylenen türkülerdir.

b-Seyirlik oyun türküleri (sayacı, oyun türküleri)

Seyirlik oyunların icra edilmesi sırasında söylenen türkülerdir.

Sayanın dolaşırken yemek yapmak için malzeme toplanan evlere uğradığında söylediği türkülerdir.

9) Atma Türküler

Karşılıklı söylenen türkülerdir.

10) Ninni şeklinde türküler

Türküler ezgi ile söylenmektedir. Bu yönüyle türküler ile ninniler ortak özelliğe sahiptir.

11) Ağıt şeklinde türküler

Ağıt söyleyen kişiler, ağıtları bir ezgi eşliğinde söylerler. Ezgiler genellikle kederli, üzüntüyü ifade eden türlerdir. Ağıtların da ezgiyle söylenmesi sebebiyle türküler içerisinde değerlendirmek mümkündür.

IV. Yapılarına Göre Türküler (Dilçin,1983:296-305)

Türküler, bentlerinin ve kavuştaklarının kümelenişi bakımından çok değişik yapılarda görünür. Bunlardan en yaygın olanları sınıflamaya alınmıştır.

- 1) Bentleri Mani Dörtlükleriyle Kurulan Türküler
- 2) Bentleri Dörtlüklerle Kurulan Türküler
- 3) Bentleri Üçlüklerle Kurulan Türküler
- 4) Bentleri Beyitlerle Kurulan Türküler
- 5) Karşılıklı Türküler/Atma Türküler

Sonuç olarak türkü; farklı nazım şekillerinden oluşmuş, farklılığı genellikle ezgilerinde görülen bir nazım türüdür. Türküler, bent ve kavuştak adı verilen bölümlerden oluştuğuna, bent ile kavuştakların kendilerine göre mısra sayısı, kafiye örgüsü olduğuna ve bunlar da şiirin dış yapısının, yani biçim özelliklerinin öğelerini teşkil ettiğine göre bu tür türküler türküyeye özel nazım biçimi kabul edersek bir “nazım biçimi”dir. Ancak çeşitli nazım şekillerinde yazılmış şiirlerin müzik eşliğinde söylenmesi yönüyle “nazım türü”dür.

KAYNAKÇA

Aça; Mehmet (2009), “Türk Halk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi”, Başlangıçtan Günümüze Tür ve Şekil Bilgisi, Kriter Yayınları, İstanbul.

Albayrak; Nurettin (1993), “Mani” Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.12, s. 571-572, MEB Yayınları., İstanbul.

.....(2004), Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, L&M Yayınları, İstanbul.

.....(2009), Türk Halk Şiirinde Biçim ve Tür Sorunu, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, İstanbul.

Aras; Enver (2001), “Anadolu ve Azerbaycan Âşık Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi”, I.Kayseri Kültür Sempozyumu Bildirisi, Kayseri.

Artun; Erman (1998), Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları, Tekirdağ.

..... (2000), Adana Halk Kültürü Araştırmaları I, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları., Adana.

.....(2008), Halk Kültürü Araştırmaları, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

.....(2011), Anonim Türk Halk Edebiyatı Nazmı, Karahan Kitapevi, Adana

.....(2011), Türk Halk Edebiyatına Giriş Karahan Kitapevi, Adana

Aslan; Ensar (2008), Türk Halk Edebiyatı, Maya Akademi Yayınları, Ankara.

Başgöz; İlhan (1977), “Halk Edebiyatı ve Folklor”, Milliyet Sanat Dergisi. S. 216

.....(1986), Folklor Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul.

Boratav; Pertev Nailî (1942), Halk Edebiyatı Dersleri, Ankara

.....(1982), Folklor ve Edebiyat 1, Adam Yayınları., İstanbul.

.....(1982), Folklor ve Edebiyat 2, Adam Yayınları., İstanbul.

.....(1988), Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği, Adam Yayınları, İstanbul

Dilçin; Cem (1983), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. , TDK Yayınları., Ankara.

Dizdaroğlu; Hikmet (1968), Halk Şiirinde Türler, Ankara.

Elçin; Şükrü (1981), Halk Edebiyatına Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Karadağ; Metin (1995), Türk Halk Edebiyatı Anlatım Türleri, Akademi Yayınları, Balıkesir,

Kaya; Doğan ... (1999), Anonim Halk Şiiri, Akçağ Yayınları, Ankara

..... (2010), Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Erek Matbaası, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kowalsky, V. (1993), "Türkü" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.2, TDV Yayınları, İstanbul.

Kudret; Cevdet (1980), Örneklerle Edebiyat Bilgileri, İnkılap ve Aka Bas., İstanbul.

Oğuz; M. Öcal (1993), “Türk Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi, Milli Folklor, S.19, Ankara.

Onay; Ahmet Talat (1928), Halk Şiirinde Şekil ve Nev'i, İstanbul.

..... (1996), Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, (Hzl. Cemal Kurnaz), Ankara

Özbek; Mehmet (1981), Folklor ve Türkülerimiz, İstanbul.

- Öztelli; Cahit (1953), Halk Türküleri, İstanbul.
- (1966), Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, TFA, X (204), 7.
- Sakaoğlu; Saim (1997), Halk Edebiyatı, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları., İstanbul.
- Şenel; Süleyman (1994), Trabzon Bölgesi Halk Manilerine Giriş, İstanbul.
- (1988), “Türk Edebiyatında Ağıt”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. I, İstanbul.
- Taner; Nuri (1995), Yalova Folkloru, İstanbul.
- Yalman; Ali Rıza (1993), Cenupta Türkmen Oymakları, İstanbul
- Yardımcı, Mehmet (1998), Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri, Ürün Yayınları. Başkent Mat, Ankara.